

تنوع قومی شکل سر در مردان جوان ترکمن و فارس بومی (۲۰-۱۷ ساله)

محمدجعفر کلعلی پور Ph.D.*، مهرداد جهانشاهی M.Sc.*، کامران حیدری M.Sc.*

* گروه علوم تشریح دانشگاه علوم پزشکی گلستان

تاریخ وصول: تیر ماه ۸۲، تاریخ پذیرش: شهریور ماه ۸۲

چکیده

هدف: تعیین ابعاد، شکل و نحوه رشد سر توسط سفالومتری (علم اندازه گیری ابعاد مجمله) انجام می گیرد. با توجه به اهمیت شاخصهای سفالومتری در طب پزشکی قانونی، اطفال، جنین شناسی، علوم تشریح، جراحی پلاستیک و ارتودنسی این مطالعه به منظور تعیین ابعاد و اقطار سر و تعیین انواع شکلهای آن انجام شد.

مواد و روشها: این مطالعه توصیفی - تحلیلی به صورت مقطعی روی ۳۹۸ نفر از افراد مذکر ۱۷-۲۰ ساله در دو گروه فارس بومی و ترکمن که از نظر بالینی سالم بودند به روش سفالومتری در شهرستان گرگان انجام شد. در این بررسی طول و عرض سر به وسیله سفالومتر مدرج میلی متری مارتین سالر با دقت ۰/۵ میلی متر اندازه گیری شد و به کمک این ابعاد شاخص سفالیک به دست آمد و براساس شاخص سفالیک شکل سر به چهار طبقه استاندارد بین المللی دولیکوسفال، مزوسفال، براکی سفال و هیپربراکی سفال طبقه بندی و فراوانی و درصد طبقات در دو گروه قومی مورد مقایسه شد.

یافته ها: ایندکس سفالیک در گروه قومی ترکمن 4 ± 80 و در گروه قومی فارس بومی 9 ± 84 تعیین شد. تیپ غالب سر در گروه فارس بومی با ۵۲ درصد از نوع هیپربراکی سفال و در گروه ترکمن با ۴۲/۱۴ درصد از نوع براکی سفال بوده است. تیپ نادر در هر گروه از نوع دولیکوسفال بوده است.

نتیجه گیری: این مطالعه نشان داد که تیپ غالب سر در افراد مذکر در دو گروه قومی تفاوت دارد و این ممکن است ناشی از تاثیر عامل قومیت باشد.

واژه های کلیدی: سفالومتری، شاخص سفالیک، جنس مرد، قومیت

مقدمه

آنتروپومتری به خصوص سفالومتری از نیمه دوم قرن بیستم در کشورهای پیشرفته آغاز شده است و در کشور ما چندین دهه قدمت دارد [۳]. عوامل مختلفی نظیر عوامل اکولوژیک، نژادی، جغرافیایی، سنی، جنسی، تغذیه ای، فرهنگی و اقتصادی روی اندازه و ابعاد بدن و سر تاثیر می گذارند [۱، ۲، ۴، ۵] بنابراین نمی توان مطالعات سفالومتری دیگر نقاط جهان را به کشور ما و با توجه به وجود گروههای قومی به همه مناطق تعمیم داد [۱].

از سفالومتری در طب اطفال، نوزادان، جنین شناسی، جراحی پلاستیک، جراحی صورت و دهان و ارتودنسی استفاده

سنجش و اندازه گیری کمی ابعاد و اقطار مختلف تشریحی کالبد انسان در علم آنتروپومتری انجام می گیرد [۲، ۱]. یکی از بخشهای مهم آنتروپومتری سفالومتری است که با این روش ابعاد تشریحی سر و صورت تعیین می شود [۳]. از طرفی نوروکراتیوم محل تمرکز مغز و منشأ اعصاب دوازده گانه است بنابراین می توان آن را یکی از مهمترین قسمت های بدن انسان به حساب آورد و از این رو سنجش کمی ابعاد آن از اهمیت زیادی برخوردار است [۱].

آدرس مکاتبه: گلستان، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، دانشکده پزشکی
صندوق پستی ۶۵۵-۹۹۱۶۵ Email: mjgolalipour@yahoo.com

می شود و همچنین این علم در تشخیص هویت، پزشکی قانونی کاربرد دارد. علاوه بر این؛ از سفالومتری می توان برای مقایسه تشخیص بین افراد سالم و بیمار استفاده کرد [۸ و ۶، ۲].

مهمترین ابعاد سفالومتریک سر، طول و عرض آن است که با کمک آن ابعاد شاخص سر به دست می آید و براساس این شاخص، شکل سر به چهار طبقه استاندارد بین المللی که شامل دولیکوسفال، مزوسفال، براکی سفال و هیپیربراکی سفال است، تقسیم می شود [۲].

مطالعات زیادی روی انواع شکل سر در ایران و کشورهای دیگر از قدیم تا به حال و در گروه های سنی مختلف انجام شده است [۹-۱۳ و ۳].

با توجه به اهمیت مطالعات سفالومتریک از نظر تعیین شاخص های سفالیک و پی بردن به فرم سر و نحوه رشد و نمو و روند تغییرات آن از اهمیت به سزایی برخوردار است.

همچنین با توجه به مطالعاتی که نشان دهنده تاثیر قومیت و عوامل جغرافیایی روی ابعاد سر است [۱۴ و ۱۱، ۶، ۲] و از آنجایی که تاکنون در این منطقه روی گروه سنی ۱۷ تا ۲۰ سال هیچ گونه مستندی در دست نیست، این مطالعه به منظور تعیین انواع شکل سر افراد مذکر گروه سنی ۱۷-۲۰ ساله در دو گروه قومی انجام شد.

مواد و روشها

این مطالعه توصیفی - تحلیلی به صورت مقطعی در سال ۱۳۸۱ روی ۳۹۸ نفر از افراد مذکر ۱۷-۲۰ ساله سالم که فاقد بیماری های غددی و اسکلتی عضلانی بودند، انجام شد. ۲۰۰ نفر از جامعه مورد مطالعه از گروه قومی فارس بومی و ۱۹۸ نفر از آنان از گروه قومی ترکمن بودند. گروه فارس بومی به گروهی اطلاق می شود که تا سه نسل قبلی در این منطقه ساکن بوده و به اقوام ترکمن، سیستانی، بلوچ و یا افغانی متعلق نبوده اند. گروه قومی ترکمن، قومی هستند که از آسیای میانه به این منطقه مهاجرت نموده و از آنجا که ازدواج درون گروهی دارند، به عنوان یک گروه قومی خالص انتخاب شدند.

مشخصات دموگرافیک و داده های به دست آمده در فرم اطلاعاتی ثبت شد. برای اندازه گیری ابعاد سر از سفالومتر مدرج

میلی متر با دقت ۰/۵ میلی متری استفاده شد. ابعاد سر شامل طول سر از نقطه رفرائنس glabella تا دورترین نقطه استخوان پس سری (opisthiocranion) و عرض سر از نقاط رفرائنس Euryon راست و چپ اندازه گیری شد [۲].

در مرحله بعد مطابق تعاریف بین المللی تشریحی [۲] شاخص سفالیک^۱ (تقسیم عرض سر به طول سر ضربدر عدد صد) مشخص شد. با استفاده از شاخص های سفالیک و بر مبنای تعاریف کلاسیک تشریحی، شکل سر افراد از نظر ریخت شناسی و بر مبنای شاخص سفالیک در یکی از گروه های چهارگانه به شرح زیر طبقه بندی شد [۲]:

افرادی که شاخص سفالیک آنها بین ۷۰ (و کمتر از ۷۰) تا ۷۴/۹ بود، دراز سر^۲؛ افرادی که شاخص سفالیک آنها بین ۷۵ تا ۷۹/۹ بوده گرد سر^۳؛ افرادی که شاخص سفالیک آنها بین ۸۰ تا ۸۴/۹ بوده پهن سر^۴ و افرادی که شاخص سفالیک آنها بین ۸۵ و به بالا بوده ابر پهن سر^۵ نامیده می شوند.

اطلاعات به دست آمده برای هر فرد در پرسشنامه درج و سپس داده ها به وسیله نرم افزار آماری EPI6 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بررسی رابطه شاخص های ریخت شناسی با گروه قومی از آزمون و به χ^2 و به منظور مقایسه میانگین اندازه های آنتروپومتریک از آزمون t در سطح اطمینان ۹۵ درصد استفاده شد.

یافته ها

میانگین و انحراف معیار شاخص سفالیک در گروه قومی ترکمن و فارس بومی به ترتیب $4 \pm 80/4$ و $9 \pm 84/8$ تعیین شد (جدول ۱) که بین شاخص سفالیک دو گروه اختلاف آماری معنی دار بود ($P < 0.05$). در گروه قومی ترکمن نوع براکی سفال با $4/42$ درصد فراوان ترین شکل سر و در گروه قومی فارس بومی تیپ سر از نوع هیپیربراکی سفال (۵۲ درصد) غالب بودند. در هر گروه تیپ دولیکوسفال نادرترین شکل سر بوده است (جدول ۲).

1- Cephalic index	2- Dolicocephal
3- Mesocephal	4- Brachycephal
5- Hyperbrachycephal	

سفالیزیشن) در فاصله ۳۰ ساله بوده است [۱۴]. همچنین مطالعاتی که در گذشته در این منطقه با توجه به گروه قومی در نوزادان مذکر انجام شده، نشان‌دهنده این مطلب است که شکل غالب سر در نوزادان در هر گروه قومی از نوع مزوسفال بوده است [۱۱ و ۵] که با توجه به نتایج این مطالعه و مطالعات دیگر [۶] بیانگر این مطلب است که تغییرات سن نیز می‌تواند به عنوان یک عامل موثر در شکل سر باشد که البته محققین در این باره عوامل دیگری نظیر عدم خروج دندان‌ها از فک و کاهش ارتفاع صورت را موثر می‌دانند [۱۴].

با توجه به نتایج این مطالعه که شکل غالب سر در گروه قومی فارس از نوع هیپر براکی سفال بوده است می‌توان عامل محیط را نیز موثر دانست، اگرچه عامل قومیت و ژنتیک نیز می‌تواند به عنوان یک عامل مطرح شود.

در مورد اختلاف شکل سر در اقوام و مناطق مختلف می‌توان عنوان نمود که آنچه باعث اختلاف در فرم سر در جمعیت‌های مختلف می‌شود، نخست عامل توارث است؛ هر چند که محیط نیز به عنوان یک عامل تاثیرگذار در این میان مطرح است، اما می‌توان نتیجه گرفت که واکنش به یک محیط مشخص نشان‌دهنده واکنش ژنوتیپ آن جمعیت نسبت به آن محیط است [۱۶]. اگر چه با توجه به مطالعات انجام شده [۱۷] می‌توان عنوان نمود که علاوه بر تاثیر وراثت و نژاد در گوناگونی شکل سر، احتمال دخالت عامل جغرافیایی نیز مدنظر است [۱۴].

با توجه به مطالعه حاضر و سایر مطالعات انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که فرایند براکی سفالیزیشن و هیپر براکی سفالیزیشن طی نسل‌های متوالی انجام شده است و با توجه به مطالعات انجام شده روی نوزادان، این فرایند از مرحله نوزادی تا جوانی می‌تواند صادق باشد.

تقدیر و تشکر

نویسندگان مقاله سپاسگزاری خود را از آقای محمد علی وکیلی به دلیل مشاوره آماری و از خانم ثریا غفاری بابت همکاری و از خانمها لاله شریفی و مژگان ولیپور به جهت حروف‌نگاری مقاله ابراز می‌دارند.

جدول ۱: شاخص سفالیک افراد مذکر ۲۰-۱۷ ساله در دو گروه قومی

فارس و ترکمن

نام متغیر	گروه قومی ترکمن	گروه قومی فارس بومی	P Value
شاخص سفالیک	۸۰/۳۷۴۵±۴/۱۴	۸۴/۸۵۷۶±۶/۹۱۹	۰/۰۰۰۱

* اعداد به صورت Mean±SD هستند.

جدول ۲: توزیع فراوانی و درصد طبقات سر براساس شاخص سفالیک افراد مذکر ۲۰-۱۷ ساله در دو گروه قومی فارس بومی و

ترکمن شهرستان گرگان در سال ۱۳۸۱

طبقه‌بندی سر	گروه قومی ترکمن		گروه قومی فارس بومی		P Value
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
دولیکو سفال	۱۶	۸/۱	۳	۱/۵	۰/۰۰۲
مزوسفال	۸۱	۴۰/۹	۴۳	۲۱/۵	۰/۰۰۰۱
براکی سفال	۸۴	۴۲/۴	۵۰	۲۵	۰/۰۰۰۱
هیپر براکی سفال	۱۷	۷/۶	۱۰۳	۵۲	۰/۰۰۰۱
جمع	۱۹۸	۱۰۰	۲۰۰	۱۰۰	

بحث

شاخص سفالیک به دست آمده در این مطالعه در هر گروه قومی با میزان به دست آمده در مطالعات دیگر (۸۲/۱۲) [۱۴] با توجه به معیار طبقه‌بندی فرم سر تقریباً مشابهت دارد.

شکل غالب سر در این مطالعه در گروه قومی فارس از نوع هیپر براکی سفال با ۵۲ درصد بوده است که نتایج به دست آمده با مطالعه دیگران با تیپ غالب براکی سفال با ۱۵ درصد و براکی سفال با ۳۳/۳ درصد غالب [۱۵] مطابقت ندارد. اگر چه در گروه قومی ترکمن با ۴۲ درصد تیپ غالب از نوع براکی سفال بوده است. مطالعات انجام شده در گذشته توسط ابن سینا و جرجانی [۱۰ و ۹] نشان‌دهنده تیپ غالب مزوسفال بوده است، اما در این مطالعه و تحقیقات دیگران [۱۲، ۱۴ و ۱۵] که نشانگر تیپ غالب هیپر براکی سفال و براکی سفال بوده است، می‌توان اشاره کرد که یک روند تغییرات شکل سر و مجسمه در افراد ایرانی مشاهده می‌شود و از شکل سر طبقه مزوسفال به براکی سفال و هیپر براکی سفال تغییر نموده است. مطالعات انجام شده توسط Nakeshime نیز نشان‌دهنده روند تغییرات فرم سر (براکتی

References

۱. شاملا ماری کلود. انسان‌شناسی زیست شناختی. ترجمه غلامرضا افشار نادری. تهران. انتشارات نشر گستر. سال ۱۳۶۷، صفحات ۵-۶۰
2. Williams PL, Dyson M, Dussak JE, Banister LH, Bery MM, Collins P, Ferguson NWJ. Skeletal system in Cray's anatomy. 38th ed. London. Elbs with Churchill Livingstone. 1995, pp 607-612, 574-552
۳. عسگری خانقاه. اختر شریف کمالی، محمد. مقدمه‌ای بر انسان‌شناسی زیستی. جلد دوم. چاپ اول. تهران. انتشارات طوسی. سال ۱۳۷۲، صفحه ۴۰۱
۴. حسن‌زاده غلامرضا. نژادهای انسانی (آنتروپومتری). چاپ اول. تهران. انتشارات علم و ادب. سال ۱۳۷۸، صفحات ۴۵-۶۰
۵. گلهلی پور محمد جعفر، ماستری فراهانی رضا، حیدری کامران، جهانشاهی مهرداد، محرری علیرضا، وکیلی محمد علی. حدود طبیعی ابعاد آناتومیک سر و صورت نوزادان پسر به روش سفالومتری در گروه‌های قومی فارس بومی و ترکمن در شهرستان گرگان. مجله علوم پایه پزشکی ایران. سال ۱۳۸۰؛ ۴(۱): ۳۷-۳۲
۶. امامی میدی محمد علی، ماستری فراهانی رضا. بررسی حدود طبیعی ابعاد آناتومیک نوزادان یک روزه به روش سفالومتری. مجله علمی نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران. سال ۱۳۷۵؛ شماره ۲: صفحات ۸-۱
۷. روشنی بیژن. بررسی سفالومتری تقارن در ۲۲ نمونه با صورتهای به‌ظاهر متقارن. مجله دندانپزشکی. سال ۱۳۷۴؛ سال هشتم، شماره ۲: صفحات ۳۶-۲۱
۸. بیرنگ شیرین، ولایی ناصر. سن جنین بر حسب قطر بین آهیانه‌ای. مجله پژوهش در پزشکی. سال ۱۳۷۵؛ ۲۰(۱): ۴۸
۹. ابن سینا شیخ الرئیس. قانون در طب. ترجمه عبدالرحمن شرافکندی (هزار). کتاب اول. چاپ چهارم. تهران. انتشارات سروش. سال ۱۳۶۶؛ صفحه ۵۷
۱۰. جرجانی سید اسماعیل. ذخیره خوارزمشاهی. چاپ عکس از روی نسخه خطی به کوشش سیرجانی سعیدی. تهران. انتشارات بنیاد فرهنگی ایران، سال ۱۳۵۵؛ صفحه ۱۷
۱۱. گلهلی پور محمد جعفر، حیدری کامران، جهانشاهی مهرداد، محرری علیرضا، وکیلی محمد علی. رابطه عامل قومیت با تنوع شکل سر و صورت نوزادان دختر در شهرستان گرگان. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی گرگان. ۱۳۸۰؛ سال سوم (شماره ۸). صفحات ۴۷-۵۲
۱۲. ماستری فراهانی رضا. بررسی سفالومتریکی دانشجویان مذکر دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. خلاصه مقالات اولین کنگره آناتومی ایران. کرمان، اردیبهشت ۱۳۷۲
13. Rajlakshmi CH, Shyamo Singhm, Bidhumukhi TH, Chandramani Singh L. Cephalic index of fetuses of manipuri population - A baseline study. Journal of anatomical society of Indian. 2001; 50(1): 12-15
14. Nakashima T. Brachycephalization in the head form of school girls in Northkyushu. Sangyo Ika Dainguku Zusshi. 1986; 8(4): 411-414
۱۵. دکتر ابولحسن زاده اکرم، دکتر ماستری فراهانی رضا. طبقه‌بندی استاندارد بین المللی جمعیتی جراحان ۲۴-۲۲ ساله تهران در سال ۸۰-۱۳۷۹. مجله پژوهش در پزشکی. سال ۱۳۸۱؛ دوره ۲۶ (شماره ۴) صفحات ۲۸۵-۲۸۱
۱۶. ماستری فراهانی رضا، ابولحسن زاده اکرم. شاخصهای سفالومتریکی و طبقه‌بندی جمجمه جوانان مذکر ۲۲-۱۸ ساله شهر تهران در سال ۷۹-۱۳۷۸. خلاصه مقالات پنجمین همایش بین المللی علوم تشریحی. مجتمع بیمارستانی امام خمینی (ره). آبان ۱۳۸۰
17. Jordaan HV. Neonatal and maternal cranial form. S Afr Med J. 1976; 4(52): 2060-2068